

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

1/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

1-сан 2025

январь – февраль

*Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги хәм мектеп билимлендириўи
министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурилло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	АбдимураТЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раъно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Муқаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕШИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Қуанишбек ТҮРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди ҚАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал ҚУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПЎЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Yusupova H. Tekst, onin turleri ham ilimiy izertleniw maselerleri	6
Sultanova D.K. Pedagogikalik terminler, onin semantikasi ham izertleniwine tiyisli maselerler	12
Юсупов К.А. Драмалық шығармаларды оқытыў усыллары	20
Kabulova M.T. Korkem shigarmalardi tallaw usillari	26
Mambetkarimov D.O. Joqari klasslarda folklorliq shigarmalardn janrlq turlerin uyreniw metodikasi	31
Kalibaeva G.A. Glyutonim tushunchasining ta'rifi va uning tilshunoslikdagi o'rni	38
Xoshimova D.R. Ingliz tilidagi konnotativ mohiyatli o'quv materialidan ta'lim jarayonida foydalanishning lingvomadaniy va metodik jihatleri	42
Gulomova S. Ingliz va o'zbek tillaridagi turizm terminlarning lingvomadaniy prinsiplari	46
Amonov U.S. O'zbek tilining turli davrlarda nomlanishi haqida mulohazalar	50
Мусурманкулова М.Н. Простые производные строительные термины	56
Tojakhmedova S.Yu. The possibility and the potential for further development of applying modern technologies in language learning	61
Rozikova Z.T. Increasing linguocreativity and motivation through interactive methods in english teaching	66

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Yusupov I.K. Joqari klasslarda qaraqalpaq adebiyatn oqitwda innovatsiyaliq-pedagogikalik texnologiyalar	71
Қудайбергенова Т.К. Ўқувчилар ҳуқуқий тарбиясининг педагогик тавсифи ва концептуал асосларини тадқиқ қилиш долзарб муаммо	77
Umirova N.J. Ta'lim jarayonida talabalarni individual yondashuv asosida kasbiy kompetentligini rivojlantirishning – ijtimoiy pedagogik zaruriyati	81
Yuldasheva N.Sh. Imposter sindromining psixologik asoslari	88
Esemuratov A.A. Ingliz tilini o'qitishda o'lkashunoslik manbalarini maktab o'quvchisining lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirishga oid yondashuvlar	93
Dauletova Z.A. Zamonaviy biologiya ta'limida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning didaktik asoslari va tamoyillari	98
Berdibayeva G.S. Ta'lim oluvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	103
Erkinova L.O. Menejment madaniyatini shakllantirishning pedagogik nazariy asoslari	108
Abdullayev B.B. Intelktual tizimlar vositasida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishdagi pedagogik yondashuvlar	113
Jumaniyazova S.Q. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish	121
Madaminov U.A. Interaktiv mobil ta'lim texnologiyalari asosida fanlarni o'qitishning pedagogik muammolari	127
Aliyeva G.A. Bulutli texnologiyaning ta'lim tizimiga kirib kelish istiqbollari	131
Fayziyeva N.A. Oliy ta'limda pedagogik ta'lim-tarbiyani tashkil etishning ahamiyatlari va zamonaviy metodlaridan foydalanish usullari	137
Smetova J.H. Tarbiya fanlarini o'qitishda mustaqil ta'lim topshiriqlaridan foydalanishning pedagogik asoslari	142
Sobirjonov A.Z., Abdujabbarova U.M., Latipova K.D. Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida fizika fanini vizual usullardan foydalangan holda o'qitish	149
Xaydarova O.K. Bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan zamonaviy talablar	154

INGLIZ TILIDAGI KONNOTATIV MOHIYATLI O'QUV MATERIALIDAN TA'LIM JARAYONIDA FOYDALANISHNING LINGVOMADANIY VA METODIK JIHATLARI

Xoshimova D.R.

*Alfraganus university nodavlat oliy ta'lim tashkiloti
Fakultetlararo chet tillar kafedrası mudiri, (PhD), dotsent*

Tayanch so'zlar: konnotativ, denotative, biologik, neytral, brend mohiyatli so'z.

Ключевые слова: коннотативный, денотативный, биологический, нейтральный, брендовые слова.

Key words: connotative, denotative, biological, neutral, brand-related words.

PEZIOME:

Ilmiy izlanishning asosiy mohiyati konnotativ mohiyatli materiallardan foydalanib, talabalarni dars jarayonida xorijiy tillarni ko'p ma'noli so'zlar bilan lug'aviy zahiralarni boyitishdan usullarini takomillashtirishdan iborat.

PEZIOME:

Основная суть данного исследования заключается в совершенствовании методов обогащения лексического запаса студентов на уроках иностранного языка путем использования материалов с коннотативным значением и многозначными словами.

SUMMARY:

The main essence of this research is to improve methods of enriching students' lexical reserves in foreign language lessons by using materials with connotative meanings and polysemous words.

So'nggi yillarda ta'lim sohasida chet tillarini o'qitish tobora rivojlanib bormoqda. Jahon miqiyosida ta'lim tizimidagi texnologiyalar modernizatsiya qilinganganligi sababli til o'rganishga talab oshib bormoqda. Aynan ta'limni har bir bosqichida xorij tillarini tezkor va samarador o'qitish zamon talabidir. Hozirgi kunda Oliy ta'lim tizimida ingliz tili (amaliy xorijiy til) fanini o'qitishda konnotativ mohiyatli o'quv materiallari bilan o'qitish talabarni bir vaqtini o'zida ikki hil ma'noni anglatuvchi qo'shimcha so'zlarni o'rganish va lug'aviy zahiralarni tezkor oshirishda alohida ahamiyatga kasb etadi.

Konnotativ - so'zlarning lug'at ta'rifidan tashqariga chiqqan qo'shimcha ma'nosini tushuntiradi. Konnotativ ma'noning ta'rifi bog'langan ma'no, nazarda tutilgan ma'no yoki ikkinchi darajali ma'no sifatida ham tanilgan. Bog'langan

ma'no - bu so'zning ishlatilishi tufayli so'zga bog'langan, ammo so'zning asosiy ma'nosiga kirmaydigan ma'no hisoblanadi. Shuningdek, biologik turlar tushunchasi misollar va cheklovlar, salbiy his-tuyg'u, masalan. agar kimdir to'q ko'k rangni his qilsa, u tushkunlikka tushadi yoki xafa bo'ladi. Ijobiy his-tuyg'u, masalan. Och ko'k xotirjamlik yoki xotirjamlik tuyg'ularini uyg'otishi mumkin. Shu sababli, so'zning ma'nosini faqat so'zning to'g'ridan-to'g'ri ma'nosiga asoslanib izohlash har doim ham oson emas. Masalan, "kechki ovqat" so'zini ishlatganimizda, bir qator mumkin bo'lgan ma'nolar mavjud. Lug'at ta'rifidan ("taom") tashqari, biz konnotativ ma'noni anglatadi.

Konnotativ leksika - leksik ma'nodan tashqari turli xil hissiy-ifodaviy, metaforik, ramziy ma'nolarga ega bo'lgan lingvokulturologik birlikdir. Moddiy madaniyat, mentalitet, til va madaniyatning ta'sirchan izchilligi milliy kolorit bilan mo'jassamlanib, tilda ifodalanishidir.

Konnotatsiyani denotat yoki undan ham ko'p ifodalovchi so'zlar konnotatsion leksika deb ataladi. Masalan, *incredibly incomparable; disgusting; brilliantly* (misli ko'rilmagan, jirkanch so'zlar hodisaga yuqori baho beradi (biri-ijobiy, ikkinchisi - salbiy). Z.D.Battalova tadqiqotida konnotativ leksikani shaxsning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish vositalaridan biri sifatida o'rganadi. Lingvokulturologik birliklardan biri sifatida konnotativ leksikadan foydalangan holda ingliz tilini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning nutqiy ko'nikmalarini shakllantirishga e'tiborni qaratadi. Konnotatsion leksikaning eng muhim tarkibiy qismlari (hissiy-ifodaviy, ramziy, metaforik) va uning bir-biriga belgilar yordamida anglash jihatlari keltiriladi va asoslanadi, ularni o'zlashtirilish jarayonida o'rganilayotgan tilni til egasi bo'lgan xalq madaniyati bilan o'zaro bog'liqlikda chuqur bilishga yordam berishi xaqida ifoda etilgan. Muallif lingvokulturologik lug'atlardan, xususan, «tilining konnotativ lug'ati-minimumidan» foydalanish zarurligiga alohida e'tibor qaratadi. Demak, ingliz tilini o'qitishda tilni belgili tizim, obyektiv voqelikning tovushli modeli, nutq va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish zarurati sifatida o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi va metodikaning asosiy prinsiplari lingvokulturologik, ya'ni tilni o'zlashtirishda til egasi bo'lgan xalq madaniyati bilan o'zaro bog'liqlikda o'rganishga ahamiyat qaratish lozim.

Bir qator metodist-olimlar (45,67,88,93) tomonidan konnotatsiya tarkibidagi komponentlarni aniqlashga harakat qilingan. Masalan, yuqorida nomi zikr qilingan olimlar tilning izohli lug'atlari bo'yicha tadqiqot ishlarini olib boradi. R.G.Davletbayeva esa chet tilini o'qitishning ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi qonuniyatlari va tamoyillarini sifatida da'vo qiladigan bog'liq ma'nolar ham bor: Birkishi uchun kechki ovqat quvonch, birgalik, suhbat yoki bahs-munozara vaqti,

va kulgi. Boshqa bir kishi uchun kechki ovqat yolg'izlik, mojaro yoki sukunat tuyg'ularini uyg'otadi. Uchdan bir qismi uchun oshxona xushbo'yligi va ba'zi bolalik ovqatlari haqidagi xotiralarni uyg'otadi. "Kechki ovqat" so'zi shaxsiy tajribaga asoslangan bir qator ma'nolarga ega. Konnotativ ma'noli so'zlarni amaliy ingliz tili kurslarida o'qitish, talabalarda B1 darajadan bir semester davomida B2 darajaga ega til o'rganuvchi kabi lug'aviy zahirasini oshirish imkoniyatini beradi. Qo'shimcha ma'nolar uch xil: ijobiy, salbiy va neytral. Tasniflash so'zning qanday javob berishiga asoslanadi hosil qiladi. Ijobiy ma'no qulay assotsiatsiyalarni olib boradi. Salbiy ma'noda nomaqbul assotsiatsiyalar olib keladi. Neytral ma'noda na qulay, na noqulay assotsiatsiyalar mavjud.

Yozuvdagi denotativ va konnotativ ma'no: Endi biz bu ikki atama o'rtasidagi farqni bilamiz, bilimlarimizni yozish uchun ishlataylik. Aytaylik, biz Gollivudga endigina kelgan odam haqida sahna yozyapmiz. "Gollivud" so'zini eshitganingizda nima haqida o'ylaysiz? Gollivud denotativ ma'noga ega, chunki u Los-Anjelesdagi tom ma'nodagi joy. Gollivud ham konnotativ ma'noga ega, chunki biz Gollivud so'zini kino sanoati bilan bog'laymiz. Erkak Gollivudga, uyiga qaytishi mumkin edi. Yoki u Gollivudda "katta bo'lishga" umid qiladigan intiluvchan aktyor bo'lishi mumkin. Gollivudning konnotativ ma'nosi kino sanoati bilan bog'liq.

So'zning konnotativ ma'nolari turli odamlar uchun har xil bo'lishi mumkin va biz adabiyotda va kundalik tilda nazarda tutilgan yoki qo'shimcha ma'nolarga e'tibor berishimiz kerak. Konnotativ ma'no - asosiy ma'nolar. Konnotativ ma'noning ta'rifi shundan iboratki, u so'zning "qo'shimcha", bog'langan, nazarda tutilgan yoki ikkinchi darajali ma'nosini tushuntiradi. Konnotativ ma'noga ega bo'lgan so'zlarga 'boy', 'bola', 'kechki ovqat' kabi so'zlarni misol qilib ko'rsatish mumkin. Konnotativ ma'no turlariga ijobiy so'zlar ham kiradi. Turli xil turdagi qo'shimcha so'zlarga misollar keltiramiz:

Ijobiy ma'no	Neytral ma'no	Inkor ma'nosi
noyob	turli	o'ziga xos
qiziquvchan	qiziqli	nosy
g'ayrioddiy	g'ayrioddiy	g'alati
aniqlangan	irodali	qaysar
ishlash	foydalanish	foydalanish

Konnotativ ma'nolar nafaqat so'z yoki iboraning ijobiy salbiy neytral qiymatiga ko'ra tasniflanadi. Buning o'rniga, konnotativ ma'noda ishtirok etadigan ko'plab hissiy va madaniy birlashmalarni tushunish uchun qarashimiz kerak bo'lgan ma'lum konnotativ ma'no shakllari mavjud.

Ba'zan tilshunos olimlar shakli bir hil va ma'nosi turli so'zlar ma'noli haqida tahlillar qilinganda Omonimiyani o'rganish chet tilini tushunish uchun ayniqsa muhimligi haqidatushunchaga ega bo'lganlar. unda turli xil grammatik shakllar bir xil tovush yoki imloga ega bo'lishi mumkin.

Rus tilida odatda bunga e'tibor berilmaydi. Bundan tashqari, omonimlarni bilish ingliz tili amaliyotida juda zarur, bunda ularning soni rus tiliga qaraganda ancha yuqori. So'zning ma'nosi nutq kontekstiga aynan nima mos kelishini aniqlash zarur bo'lganda, omonimiya muloqot jarayonida o'ziga ma'lum bir to'siq bo'ladi. Shuningdek, so'z-omonimlar so'zlovchi uchun muammo bo'lib, u o'z bayonotlarini bir ma'noda tushunish uchun so'zlarni tanlashga majbur bo'ladi.

Omonimlarni o'rganish so'zning tarixiy ma'nosini va uning til taraqqiyoti jarayonidagi o'zgarishlarini kuzatish nuqtayi nazaridan nihoyatda qiziqarli.

Zamonaviy ingliz tili boshqa tillarga qaraganda ancha ko'p omonimlar bilan tavsiflanadi. Turli tillarda omonimlar har doim o'ziga xos bo'lib, tasodifiy tabiati tufayli omonim guruhlar o'rtasida hech qanday o'xshashlik bo'lmaydi va bo'lishi ham mumkin emas. Omonimlarni lingvistik tavsiflashda ularni tasniflash muammosi muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qurbonov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M – Adabiyotshunoslik lug'ati - Toshkent: Akademik nashr, - 2013 B37.
2. Why translating Russian menus into English doesn't work// Café Karimbek in Samarkand review.
3. Ундрицова М.В. Глуттонический дискурс: лингвокультурологические, когнитивно-прагматические и переводческие аспекты. Дисс...канд. филол. наук. – М: 2015. – С. 152.
4. Xoshimova D.R. – Features of grow Senstae-expressive speech in English language at the Students via Conceiving by listening // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 7 (12). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=A23kR88AAAAJ&citation_for_view=A23kR88AAAAJ:u5HHmVD_uO8C
5. Xoshimova D.R. – Features of Improvement sensate – expressive speech while teaching listening students applying Mnemonic Base. // Eastern European Scientific Journal, 158-161. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=A23kR88AAAAJ&citation_for_view=A23kR88AAAAJ:9yKSN-GCB0IC
6. Muxamatjonova D.R. – the effectiveness of the use of repetition translation in poetry // Central Asian research journal for Interdisciplinary (CARJIS) https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=9yBD-W8AAAAJ&citation_for_view=9yBD-W8AAAAJ:IjCSPb-OGc4C
7. Muxamatjonova D.R. – the effectiveness of the use of repetition in poetry // Central Asian research journal for Interdisciplinary studies (CARIJ) 2 (1). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=9yBD-W8AAAAJ&citation_for_view=9yBD-W8AAAAJ:roLk4NBRz8UC

ISSN 2181-7138

Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 1/1

Нөкис — 2025

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: 230105 Нөкис қаласы, Әмир Темур көшеси, 179^а жай

Тел.: +998 61 224-01-34, факс: +998 61 224-23-00

e-mail: uznipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednauk@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 03.02.2025. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №